

פגימות סכין (יז. - יז):

ידידיה שטכלברג

מטרת המאמר היא להציג שתי גישות המופיעות בגמ' ובפוסקים בעניין פגימות ובדיקות סכין.

א.

בגמ' י"ז. שנינו:

"אבוא דשמואל פגים ושדר פגים ושדר שלחו ליה כמגירה שנינו. תנו רבנן סכין שיש בה פגימות הרבה תידון כמגירה ושאיין בה אלא פגימה אחת אוגרת פסולה מסוכסכת כשירה".

אבוא דשמואל מעוניין לדעת אלו פגימות פוסלות ואלו לא והוא שולח לארץ ישראל¹ כדי שיורו לו הלכה. במקום לענות על כל פגימה בנפרד עונים לו הוראה כללית "כמגירה שנינו". נראה שיש כאן התייחסות לצורה של הסכין - אם יש בו הרבה פגימות והוא כבר נראה כמו מסור הוא פסול, ואם לא - הוא כשר. בלי קשר לצורת הפגימות ועומקן והאם הפגימות חונקות או לא - הפסול הוא בסכין מצד עצמה ולא בגלל איך שהיא שוחטת.

הגמ' ממשיכה להביא מקור לדברים:

"תנו רבנן סכין שיש בה פגימות הרבה תידון כמגירה ושאיין בה אלא פגימה אחת אוגרת פסולה מסוכסכת כשירה".

בהמשך, הגמ' מסבירה שאוגרת היא "משתי רוחות" ומסוכסכת היא "מרוח אחת" והסיבה להבדל בניהם היא שהפגימה האוגרת, כיון שיש לה שני עוקצים, הראשון מחליש והשני קורע את העור. לעומת זה פגימה מסוכסכת שיש לה רק עוקץ אחד לא קורעת את העור כאשר היא נמצאת בראש הסכין והשוחט רק מוליך ולא מביא².

¹ ע"פ רש"י ד"ה "ושדר לא" לידע איזו אסורה וכו'".

² ישנה מחלוקת בין רש"י לרי"ף בהבנת הגמ'. ע"פ הרי"ף "קיימא ארישא דסכינא" פירושו שהעוקץ, החלק הגבוה של הפגימה הוא לכיוון הראש של הסכין וכיון שהפגימה קורעת רק שמוליכים מהצד הנמוך לצד הגבוה אם הוליך מכיון ראש הסכין שהוא הגבוה לכיוון הקת השחיטה כשירה. לפי לזה "קיימא ארישא" פירושו כיוון הפגימה ולא מיקומה על הסכין. לפי רש"י "קיימא ארישא" פירושו שהפגימה נמצאת בראש הסכין והיא לא קורעת כי הסכין עוד לא הספיקה

מהדיון בגמ' עולה בבירור שהסיבה לפסול של מגירה היא צורת הפגימות שהרי כל הדיון היה על צורת הפגימות והאופן שבו הן חונקות. כלומר הבעיה בפגימות היא לא שהסכין לא טובה אלא בעיה בשחיטה - הפגימות חונקות קורעות וכו'.

גם הדיון בטור ובבית יוסף (סימן י"ח) נסוב כולו על מחלוקת רש"י והרי"ף בהסבר הגמ' ונראה ברור שהפסול בפגימות הוא פסול בשחיטה ולא בסכין ושיטת "כמגירה שנינו" נדחתה.

הבעיה היא שכל מהלך הגמ' הוא על הסיפא של הברייתא "ושאיין בה אלא פגימה אחת" אבל הרישא "סכין שיש בה פגימות הרבה תידון כמגירה" מיותרת שהרי ממאי נפשך - אם הפגימות הרבה הן אוגרות אפילו אחת פוסלת ואם הן מסוכסכות הרי הן לא חונקות!?

קושיא זו הוקשתה לראשונים. רש"י תירץ שה"פגימות הרבה" הן מסוכסכות והחידוש הוא שאפילו מסוכסכות חונקות במצב כזה.

בעל העיטור פירש שמדובר באוגרות אבל לא תירץ למה צריך לומר באוגרות רבות בזמן שאפילו אוגרת אחת פוסלת.

רבים תירצו את בעל העיטור³: הב"י תירץ שצריך לקרוא את הברייתא כך - "סכין שיש בה פגימות הרבה תידון כמגירה" שהרי אפילו "איין בה אלא פגימה אחת אוגרת פסולה" אבל מסוכסכות כשירות בין הרבה בין מעט.

בדומה תירץ גם מהרי"ן חביב (הובא בב"י) שהברייתא "לא זו אף זו קתני" - לא רק מגירה אסורה אלא אפ' סכין שיש בו הרבה פגימות אוגרות פסולה, ולא רק זה אלא אפילו אוגרת אחת פוסלת.

לפי הב"י ומהרי"ן חביב אין ברישא חידוש דין שהרי כל הסיפור הוא פסול בפגימות ובשחיטה, ולכן הם נדחקים במבנה הברייתא.

בדרך אחרת הולך הט"ז. הוא מסביר שיש מקרים שבהם יש פגימה אוגרת והשחיטה כשירה בדיעבד כמו במגל ששחט בצידו היפה או בסכין ארוך ששחט שלא כנגד הפגימה, והחידוש ב"תידון כמגירה" הוא שאם יש יותר מפגימה אחת "איין היתר בזה אלא הוה כמגירה כלומר כאילו כולו פגום ואין בו חלק יפה כלל". כלומר, אפילו אם הסכין ארוכה ואפשר לשחוט שלא כנגד הפגימות

להחליש את העור. לפי זה אם הפגימה היא באמצע הסכין היא תפסול תמיד ולא משנה מה הכיוון שלה ובהצעת הגמרא ע"פ דרכם עיין במאמרו של נ. שלדינגר לעיל.

³ כאן יש להעיר שהלכה נפסקה כרש"י.

הסכין פסולה כי היא דומה למגירה.⁴ כלומר הט"ז תופס את המילים "תידון כמגירה" לא כפסול בשחיטה אלא כפסול בסכין!⁵

"וכיון שפגימה פוסלת צריך לבדוק הסכין תחילה ואין לסמוך על מה שירצה לבדוק אחרי השחיטה".

(סימן יח)

אם בדיקת סכין היא רק כדי למנוע טריפות למה אסור לקחת סיכון ולבדוק אחרי השחיטה? הרשב"א כתב שזה ענין טכני - חוששים שמא ישכח לבדוק אחרי השחיטה ואז יצא שהסכין לא תבדק בכלל. אבל הפרישה כותב ש"צריך לבדוק הסכין תחילה - שנאמר ושחטתם בזה ואכלתם".

מקשה הש"ך: הרי הטעם של הפרישה הוא נגד מסקנת הגמ' שכל הענין בבדיקת סכין הוא טריפות ובדיקת חכם!

קושיית הש"ך בעינה עומדת אולם לעניינו יוצא שיש את גישת הסתמא דגמרא (שנתקבלה כמעט בשלמותה להלכה) - שפגימות ובדיקות הם דין בשחיטה, שלא תחנק ותתנבל הבהמה, ויש את הגישה שהודחקה בגמ' ומציצה בנו"כ שיש ענין בפני עצמו בכך שהסכין תהיה שלמה ובדוקה גם בלי קשר לטריפה (ב), ושפגימות מסוימות פוסלות גם כשהן לא חונקות רק מפני שהן דומות למגירה ולא לסכין (א).

ב.

בהמשך הסוגיא (י"ז): מובא:

"אמר רב חסדא: מנין לבדיקת סכין מן התורה? שנאמר: (שמואל א' י"ד) ושחטתם בזה ואכלתם. פשיטא! ? כיון דכי נקב טריפה, בעיא בדיקה! לחכם קאמרינן. והאמר רבי יוחנן: לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם! ? מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא."

ננסה לפרק את הגמרא לשלבים: רב חסדא מוצא מקור לבדיקת סכין מהתורה "ושחטתם בזה" הדגש הוא על הסכין, שיהיה שלם, הסכין הוא חפץ שיש בו ענין עצמי "בזה!". כאן מגיעה הגמ' ושואלת "פשיטא כיון דכי נקב טריפה, בעיא בדיקה! ?" לכאורה הגמ' מחזקת את רב חסדא אבל בעצם היא מוציאה את העוקץ מדבריו, במקום שבדיקת הסכין תהיה "מצוה" היא הופכת לענין טכני שנועד רק כדי למנוע טריפות. לגמ' עדיין יש בעיה עם הפסוק ולכן היא מסיבה אותו לחובה להראות לחכם. לכאורה עדיין יש עניין מהתורה "להראות סכין! ?" לא ולא הרי "לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם" ולכן מסבירה הגמ' שגם החובה להראות סכין היא מדרבנן ובכך דוחה את הכיוון שהצענו בדברי רב חסדא על פיו הבדיקה היא עניין עצמאי.

אם כן יוצא למסקנת הגמרא שיש שני ענינים בבדיקת סכין:

א. מניעת טריפות.

ב. כבוד חכם.

לכאורה בכך מסתכם העניין, אלא שנושאי כליהם של הטור והשו"ע מחדשים מעבר לכך.

כתב הטור:

⁴ יש תוספתא מפורשת שאומרת הפוך "אם יש בין פגימה לחברתה כמלוא שנים בצואר שחיטתו כשרה". וי"ל שגם במשנה ובתוספתא יש שתי גישות. ב"ש במשנה מדגישים את הפסול בסכין וב"ה והתוספתא את הפסול בשחיטה ("השוחט במגל קציר בדרך הליכתו ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין" - פרק א' משנה ב') ואכמ"ל.

⁵ גם הב"ח הלך בדרך דומה ועי"ש.